

Rudersdal og Danmarkshistorien

SVAR PÅ EN ANMELDELSE

AF

NIELS PETER STILLING

Først en tak til redaktionen. Det hører til sjældenhederne, at lokalhistoriske værker anmeldes i et så fornemt og traditionsrigt medie som *Historisk Tidsskrift*, og at blive tilmålt hele 18 siders anmeldelse tyder på, at jeg ikke er gået helt galt i byen med mit tobindsværk *Rudersdal i Danmarkshistorien* (2018-2019). Det bliver man så alligevel i tvivl om efter læsning af Kristoffer Schmidts debatanmeldelse „En kommunal Danmarkshistorie“ (*Historisk Tidsskrift*, 2022:1, s. 203-221).

Lokalhistorie eller købstadshistorie?

Schmidt synes – jf. overskriften „En kommunal Danmarkshistorie“ – hellere at have set en bog, hvor Danmarkshistorien havde hovedrollen, end det foreliggende værk om Rudersdalegnens historie. Og man behøver for så vidt kun at læse anmeldelsens første afsnit for at forstå, at han ser noget anderledes på lokalhistorien som forsknings- og formidlingsdisciplin, end den gængse opfattelse er. Anmelderen henviser ganske vist til arkivar Henning Bros glimrede gennemgang af den lokalhistoriske disciplins udvikling fra 1800-årene til i dag i *Historisk Tidsskrift* 2009, men abonnerer åbenbart ikke på Henning Bros skellen mellem de forskellige grene af lokalhistorien, for slet ikke at tale om selve definitionen af begrebet lokalhistorie. Det ses allerede i note 2, hvor trebindsværket om Ribe (2010) og ottebindsværket *København og Historien* (2022) fremhæves som eksempler på nyere „lokalhistoriske studier“.

Det er imidlertid ikke købstadshistorie, min bog skal sammenlignes med, men den lokalhistoriske tradition, der netop på den egn, jeg beskriver, trækker lange linjer tilbage til pionerarbejderne af „Danmarks første lokalhistoriker“, C. Christensen Hørsholm, og arkivar ved Rigsarkivet, Eiler Nystrøm.¹ Til den senere tradition hører også værker af historikeren Gunnar Sandfeld og tidligere lektor ved Historisk Institut

¹ C. Christensen: *Hørsholms historie fra 1305 til 1875*, Kbh. 1879, fotografisk genoptryk 1976. Eiler Nystrøm: *Søllerød Sogn i Fortid og Nutid*, Kbh. 1911. Med Nystrøms tilsvarende bøger om Gentofte og Lyngby samlet i værket *Fra Nord-sjællands Øresundskyst*, Kbh. 1938.

(KU), dr.phil. Erik Helmer Pedersen.² Den sidste karakteriseres i Schmidts note 3 som amatørhistoriker. Det tror jeg, den gode, nu 90 år gamle, Helmer Pedersen vil blive lidt ked af. Men i det mindste er man nu advaret om, at man her står over for en anmelder, der ikke deler forfatterens udgangspunkt, når det gælder lokalhistorien som disciplin.

Billedmateriale, fiktion og tema-bokse

Under overskriften „et ambitiøst værk“ gennemgår Schmidt kortfattet indholdet i de to binds 1.200 sider. Her svinger han sig indledningsvis op til at tale om et „imponerende billedmateriale“. Og det har han jo ganske ret i, for med mere end 1.000 illustrationer viser det, hvilke fantastiske billedsamlinger, der findes fra den egn, jeg beskriver. Men han har også haft luppen fremme og fundet 3 illustrationer – siger og skriver tre – hvor opløsningen ikke er perfekt. Og han vil også gerne hjælpe læseren på vej til de tre illustrationer, idet en note henviser til de formastelige sider. Her kan man så se, at det drejer sig om en side fra Roskildebispens jordebog ca. 1375 og et skøde fra 1391, samt et portræt af Frederik 4.

Anmelderen har også fundet én, endog måske to halvsvage billedtekster. Den første har han fuldstændig ret i, og Schmidt hjælper gerne til med en note til den pågældende side: Bedøm selv på side 93, den billedtekst er ikke god. Men heldigvis er der omkring 1.250 andre at vælge imellem.³

Jeg er lidt glad for, at jeg tidligt i processen fandt på at indlede de enkelte kapitler med nogle korte fiktive fortællinger, der gerne skulle karakterisere den periode, som det pågældende kapitel beskæftiger sig med. Den slags unoder kan anmelderen ikke forlige sig med. Men samtidig lufter han en „mistanke“ om, at jeg i „sidste øjeblik er kommet i tanke om at de fiktive fortællinger af læseren kunne opfattes som historiske korrekte“. Jeg respekterer naturligvis mine læseserers intelligens, og hensigten med at „advare“ om de fiktive historier var alene at opfordre de læsere, der som anmelderen ikke bryder sig om sammenblandingen af fiktion og historie, til at springe fiktionen over.

Mine temabokse er anmelderen heller ikke glad for. I hvert fald bruger han en halv snes linjer til at remse en række af temaerne op. Det

² Gunnar Sandfeld: *Søllerød som det var engang*, I-VII, Nærum 1972-1980. Erik Helmer Pedersen: *Niartharum. En illustreret beskrivelse af Nærum fra istid til nutid*, Nærum 1986. Jf. samme: „Dansk lokalhistorie i mands minde. En historiografisk skitse“, *Fortid & Nutid*, 1997:3, s. 155-217.

³ Ansporet af kritikken har jeg lavet en optælling af værkets illustrationer. Der er i alt 1.257, fordelt med 604 illustrationer i bd. 1 og 653 i bd. 2.

kommer dermed til at lyde som en fuldstændig vild sammenblanding af alt fra Roskildebispens jordebog og folketællinger fra 1700-1800-tallet til øletiketter fra Holtegårds bryggeri. Men de enkelte temaer er jo relateret til de respektive kapitlers tekst, og som sådan repræsenterer de en uddybning af det kildemateriale, som ligger til grund for teksten. Temaboksene er derfor eksempler på det lokalhistoriske håndværk, hvor man gerne isolerer kildematerialet og præsenterer det på en måde, der ikke forstyrrer formidlingen af den generelle historie.

Traditionen fra Aksel E. Christensen

I sin kritik af min beskrivelse af oldtiden i Rudersdal tager Schmidt interessant nok udgangspunkt i en diskussion fra 1970'erne mellem arkæologen Olaf Olsen og historikeren Aksel E. Christensen omkring sidstnævntes banebrydende værk *Vikingetidens Danmark på oldhistorisk baggrund* (1969). Ifølge anmelderen går jeg ligesom Aksel E. galt i byen, når jeg „forsøger at mestre den arkæologiske fagdisciplin med historikerens værktøjskasse“. Men det er med glæde og stolthed, at jeg vedstår arven fra professor Aksel E. Christensen. Som Aksel E. mener jeg, at historikeren både må og skal tolke på de arkæologiske fund og resultater. Jeg er derfor også ganske uenig i salig Olaf Olsens kritik, hvor han fremførte, at historikeren skal holde sig fra synteser over oldtidshistorien. Den trak Olsen senere i land, da han blev hovedredaktør for *Politiken og Gyldendals Danmarkshistorie*.⁴ Men nu bringer anmelderen atter dette forældede synspunkt til torvs. Schmidt kan naturligvis ikke vide, at nærværende forfatter i sin studietid i 1970'erne var professor Aksel E. Christensens sidste elev. Med Aksel E.'s opbakning publiceredes en af mine allerførste faghistoriske artikler „Trelleborghypoteser“ i det nordiske historikertidsskrift *Scandia* i 1981.⁵ Her tog jeg netop udgangspunkt i den historiske tolkningsproces af arkæologiske levn, i dette tilfælde vikingeborgene fra Harald Blåtands tid. I artiklen var der rig lejlighed til at skyde flere af arkæologernes fejltolkninger af borgene ned. Jeg fastholder således den fulde ret og pligt til som historiker at tolke på arkæologiske fund og udgravninger.⁶

⁴ Olaf Olsen: „Den nye Danmarkshistorie. Indledning“, *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 1, Kbh. 1988, s. 9-14.

⁵ Niels Peter Stilling: „Trelleborg-hypoteser. Om de danske vikingeborges funktion og historiske betydning“, *Scandia – Tidskrift för historisk forskning*, 47 (1981), s. 29-65.

⁶ Senest har jeg bidraget med historikerens tolkning af arkæologiske fund med artiklen „Da kristendommen kom til Nærum. Ødekirkegården på Bytoften ved Wesselsminde“, *Søllerødbogen*, 2021, s. 29-50.

Rudersdal i oldtiden

Under overskriften „en lokalhistorisk syntese“ mener anmelderen, at hensigten med mit værk er at skrive Rudersdaleggen ind i Danmarkshistorien, og at jeg, når det gælder oldtiden, forsøger at påvise, hvordan egnen er „typisk for udviklingen i hele landet“ (s. 208). Målsætningen med mit tobindsværk er dog anderledes beskeden, nemlig at undersøge og beskrive, hvordan Danmarkshistorien afspejler sig på Rudersdaleggen. Det handler med andre ord ikke om at placere min egne oldtidshistorie i Danmarkshistorien, men det stik modsatte. Når det gælder jægerstenalderen, påstår jeg derfor ikke, at „udviklingen i Rudersdal er grundlæggende typisk for udviklingen i hele landet“ (s. 208), som Schmidt hævder, men at den samfundsmæssige udvikling „i grove træk“ afspejler sig på Rudersdalegn, hvilket på ingen måde er ensbetydende med, at den egn, jeg beskæftiger mig med, er typisk for hele landet.

Hvad angår religionsdyrkelsen i bondestenalderen bringer Schmidt et langt citat fra min bog. Det er jeg da glad for, thi det er ganske godt skrevet, når jeg nu selv skal sige det. I det citerede stykke hævder jeg, at den religiøse vækkelse i bondestenalderen hang sammen med overgangen fra jægerlivet til bondevilkår. Schmidt korrekser mig med en påstand om, at religionen kom med indvandrede bønder fra syd. Men der er absolut ingen modstrid i de to synspunkter, og når Schmidt dernæst bemærker, at jeg citerer Milan Kunderas roman *Tilværelsens ulidelige lethed*, burde han have forstået tvetydigheden i stedet for at beskyldte mig for et „romantiseret og forældet“ syn på jægerstenalderen. Med citatet har jeg jo netop ønsket at fremhæve kampen om ressourcer og territorier som noget centralt i den ældre stenalder.

Schmidt fortsætter: „Bronzealderen klarer Stilling sig bedre igenem“. En uhørt ros! Men det er altså også alt, og han går rask videre til jernalderen. Her gentager han sin idé om, at min bog skulle være et forsøg på at skrive Rudersdaleggen ind i Danmarkshistorien, idet han fastslår, at „i forhold til Stillings syntesebårne tilgang til lokalhistorien kan den ikke løfte Rudersdaleggen op i en national fortælling“. Men det har heller aldrig været meningen med mit værk. For nu at gentage mig selv: Ideen er at belyse Rudersdalegnens historie gennem Danmarkshistorien – ikke det omvendte.

En landsforræder og en neevoldskonge

Mine to kapitler om middelalderen går Schmidt hastigt forbi. Det er ærgerligt, fordi det havde været interessant at se, hvordan den hårde anmelder vurderer min anvendelse af det middelalderlige kildemateriale, f.eks. Roskildebispens Jordebog, på et lokalområde. I stedet kaster Schmidt sig over, hvad han kalder min „bramfri skivestil“. Det skal for-

stås lige så negativt, som det lyder. Særlig bebrejder han mig i forbindelse med Svenskekrigene, at jeg betegner Karl 10. Gustav som „danskehader“ og Corfitz Ulfeldt som „svigagtig“ og „landsforræder“. Anmelderen medgiver ganske vist, at det sidste er „sagligt korrekt“. Jeg må blot ikke skrive „modbydelig landsforræder“. Og så er vi tilbage ved mine skrivestil og personlige holdninger. Men Ulfeldt var i mine øjne en gennemført skurk: gift med den danske konges datter sad han til bords med fjenden, kerede sig kun om sine egne forretninger, og deltog på den svenske forhandlerside, da vi i 1658 måtte afgive det østlige Danmark til Sverige. Dertil kom underslæb, bedrag, brudte løfter og svig. Jeg tillader mig at viderebringe mine personlige holdninger i en bog, hvor Ulfeldt kun indtager en birolle. Og desværre forholder anmelderen sig slet ikke til det vigtigste: Min beskrivelse af egnens historie på Svenskekrigenes tid.

Til gengæld bruger Schmidt halvanden side til at korrigere min omtale af Christian 5.s død. Som andre steder, hvor jeg er i lag med nationalhistorien, anvender jeg sekundærlitteraturen. I tilfældet Christian 5. henviser jeg til Ole Bernt Henriksens biografi fra 1996. Her læser man om kongens død, at hans jagtglæde blev „skæbnesvanger“.⁷ Det – og at Christian blev fatalt såret under sin sidste jagt i Dyrehaven i oktober 1698 – er det afgørende for mig som forfatter til et værk, hvor Christian 5.s Dyrehave spiller en vigtig rolle i Rudersdalhistorien. At årsagen til kongens død i august 1699 så var mere kompliceret, med podagra, for tidlig ældning etc., tilhører biografien, ikke min lokalhistoriske fremstilling. Men jeg kan godt se, at det er en meget alvorlig fejl, når jeg hævder, at kongen blev stanget af en såret kronhjort, mens det i øvrigt „upræcise“ kildemateriale beretter, at den sårede hjort væltede „ned over Christian 5.s svage ben“. Sådanne små fejl kan man jo komme til at lave, når man skriver en 1.200 sider stor bog.⁸ Men at hævde, at min version af begivenhederne ikke stemmer „overens med den litteratur“, jeg henviser til, er urimeligt.

Schmidt finder også andre fejl omkring Christian 5. Om Dyrehaven skriver jeg, at den helt igennem blev til på kongens initiativ, og „måske“ var det mest fornuftige, den førstefødte enevoldskonge foretog sig. Heri har jeg ikke lagt nogen vurdering af Dyrehavens betydning i Danmarkshistorien. Alligevel vil Schmidt gerne belære om, at Danske Lov og den store Matrikel er mere betydningsfulde levn fra Christian

⁷ Ole Bernt Henriksen: *Af Guds nåde. Christian den femte og hans regering*, Odense 1996, s. 227.

⁸ Om sådanne graverende fejl i historieskrivningen tillader jeg mig at henvise til min artikel: „Vejen til Søllerød Museum eller Hellere udkommen end fuldkommen“, *Søllerødbogen*, 2015, s. 119-164.

5.s tid. Ja givetvis, men loven og matriklen, som jeg behandler andetsteds i min bog, er begge produkter af Enevælden og skyldes således ikke kongens personlige initiativ. Og for nu selv at falde ind i Schmidts pedanteri, så må man undre sig over, at han her, hvor han hævder at være på hjemmebane, fejlagtigt daterer Danske Lov til 1685, når det er almen viden, at den blev udstedt i 1683.⁹

Landboreformerne og Napoleonskrigene

Bedre bliver det ikke, når vi bevæger os ind i 1700-tallet og landboreformerne, hvor Schmidt indleder med, at jeg har ladet mig „rive med“ og givet et „underkapitel den bombastiske titel: Den store revolution – fra fæste til selveje“. Jeg mener ikke, at jeg her skiller mig ud fra den almindelige opfattelse af overgangen fra fæste til selveje. At der var tale om en langvarig proces er klart nok, men det ændrer ikke, at selvejet i løbet af 1800-tallet bragte bonden fra armod til velstand og dermed betød en revolutionerende ændring i livsvilkårene for bondestanden. Anmelderens holdning til spørgsmålet skyldes formentlig, at han ikke er hjemme i landboreformperioden, og derfor hævder, at bønderne ikke opnåede „selveje, men arvefæste, og det er noget andet“. Men det er jo en strid om ord og begreber, som for længst er afgjort. Som bekendt er arvefæste blot et andet ord for det, der reelt var selveje.¹⁰ Selv om jeg her kan henvise til den nationale landbrugshistorie, vil jeg foreslå, at anmelderen læser ordlyden i det originale arvefæsteskode (1766) for en Holte-bonde som præsenteres på en helside i min bog (s. 315). Det er i høj opløsning, så han bør kunne læse det.

Tilbage til nationalhistorien, som åbenlyst er anmelderens primære interesse. Nu gælder det Napoleonskrigene og Englands angreb på Danmark. I min bog handler det om 1807, hvor krigen kom tæt på det, vi nu kalder Rudersdalegnen. Det vigtigste her er, at englænderne gik i land i Vedbæk den 16. august 1807, og at det i krigens efterspil

⁹ Christian 5.s Danske Lov af 1683 og Norske Lov af 1687 er grundigt behandlet af Ditlev Tamm: *Retshistorie: Danmark, Europa, globale perspektiver*, 2002, s. 167-174. Lovgivningsarbejdet blev afsluttet i 1681. Loven blev sendt i trykken 1682, men den endelige udgave er først dateret 15. april 1683.

¹⁰ Claus Bjørn m.fl. (red.): *Det danske landbrugs historie 1536-1810*, bd. 2, Odense 1988, s. 351ff. Selv om forfatteren også skriver om „Det diffuse selvejerbegreb“, sætter han under overskriften „Selveje – arvefæste“ lighedstegn mellem de to begreber, og det er nok for mig her, der beskæftiger mig med de tidligere kronbønder i Søllerød og Birkerød Sogn, som opnåede selveje (arvefæste) i 1760'erne. Til overflod – og af lokal betydning - bekræftes dette af Ole Feldbæk: *Den Lange Fred 1700-1800*. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, bd. 9, 1990, s. 251, hvor Feldbæk henviser til, at Hørsholmbønderne som de første i Danmark i 1759-61 blev arvefæstere „dvs. i realiteten selvejere med fri rådighed over deres gård“.

endte med en kommissionsdomstol, der anklagede et par af egnens førende skikkelser for landsforræderi for at have forsynet de engelske besættelsestropper.¹¹ For anmelderen er dansk-engelsk hesteavl imidlertid vigtigere. Fra et ældre værk om englandskrigene har jeg overtaget historien om, at Wellesleys hest Copenhagen skulle være „anskaffet under opholdet i Danmark“ og dertil føjet den lokale Køgetradition, at den var stjålet fra en Køge-bonde.¹² Nu kan man imidlertid på en hjemmeside under overskriften „Unyttige historiefacts“ læse, at hesten var avlet i England. OK, jeg bøjer mig i støvet, men jeg vil dog samtidig fastholde det væsentlige dansk-nationale synspunkt, at „Battle of Copenhagen“ er en parentes i Englands historie. Schmidt henviser ganske vist til en dansk historikers engelsksprogede afhandlinger om emnet og et enkelt nyere engelsk værk om „The two Battles of Copenhagen“ udgivet i 2018 (samme år som mit første bind om Rudersdal i Danmarkshistorien udkom). Men det ændrer ikke ved, at Danmarks rolle i Napoleonskrigene ikke tillægges nogen afgørende betydning i den engelske historieskrivning.

Lægmand og faghistoriker

”Et bedre andet bind“ lyder overskriften på Kristoffer Schmidts sidste side før konklusionen, men det synes alligevel ikke at være tilfældet. For i henhold til anmeldelsen er det en diskrepans, at første bind beskriver ca. 10.000 års historie, mens andet bind kun rummer de sidste 107 år. Synspunktet falder igen ind under anmelderens noget usædvanlige forhold til den lokalhistoriske „virkelighed“. ¹³ Måske er der tale om et generationsspørgsmål, men ingen ældre lokalhistoriker ville forundres over vægtningen, som jo først og fremmest skyldes kilde-materialet, men også er et formidlingsspørgsmål omkring, hvem bogen henvender sig til. Mere om det nedenfor.

¹¹ Frederic de Coninck blev efter englændernes landgang i Vedbæk sammen med to andre anklaget for landsforræderi. Sagen endte for Højesteret, hvor de Coninck blev frikendt i 1809, men dog måtte betale sagens omkostninger. *Dansk Biografisk Leksikon*, Kbh. 1979-84, III, s. 480. Væsentlige dele af sagsakterne er publiceret i Jens B. Friis-Hansen og Finn Slente: *Frédéric de Coninck og Dronninggaard*, Holte 1987, s. 91-97.

¹² Lars Lindberg: *De så det ske – Englandskrigene 1801-14*, Kbh. 1974, s. 226. En del af nærværende forfatters familie er fra Køge og omegn, og her fortælles det over generationer, at Wellesley stjal hesten fra en Køge-bonde og siden døbte den „Copenhagen“. Traditionen er åbenbart forkert, men at Wellesley (fra 1809 hertug af Wellington) tillagde „Battle of Copenhagen“ en større betydning end hans eftertid, er hestens navn trods alt et bevis på.

¹³ I virkeligheden heller ikke til den nationale historieskrivning. Se f.eks. *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie* i 15 bind. I seks bind når man fra oldtiden frem til år 1500, mens de sidste femhundrede års historie kræver ni bind.

Værre er det, at Schmidt mener, „at meget af stoffet i bind 2 må betegnes som fyld“. Som eksempel nævner han min indledning til kapitel 2, hvor jeg bl.a. skildrer 1930'ernes økonomiske krise og den begyndende samfundsstyrede planlægning. Han har svært ved at få øje på, hvordan disse „nationale forhold spiller ind på de lokale“. Det er sørgeligt, idet jeg selv føler, at et af andet binds stærkeste afsnit er beskrivelsen af „det klasseopdelte lokalsamfund“ og den fra oven lovstyrede lokale by- og trafikplanlægning.

Schmidts konklusion kan ikke overraske. Han kan ikke lide mine „værdiladede påstande“ og det, han betegner som mit „historiske håndværk“. Men han svinger sig dog op til, at man kan „ikke nægte, at hans pen er underholdende“. Men sætningen har en fortsættelse, der rammer noget helt centralt i anmeldelsen, idet han bemærker, at min skrivestil „måske“ skyldes – bemærk ordvalget – at Rudersdal i Danmarkshistorien er „mere tiltænkt den historieinteresserede lægmand end den pedantiske faghistoriker“. Egentlig behøver man ikke at sige mere her. Men lad mig for en god ordens skyld slå fast, at bogens afgørende præmis er, at den ikke måske, men helt basalt er skrevet for lægmanden og ikke for faghistorikeren. Den sidste må hjertens gerne læse med, men han skal forstå udgangspunktet – og der er både noter, litteraturvejledning og registre.

Jeg finder det ikke urimeligt som forfatter til det 1.200 sider store værk at forvente, at en anmelder sætter sig ind i, hvem bogen henvender sig til, og hvad den bygger på. Det sidste er nok så alvorligt, thi det er ærgerligt, at Schmidt helt undlader at se nærmere på min anvendelse af det primære kildemateriale i en lokalhistorisk sammenhæng. Det er her, at mine bøger kan noget, nemlig at skrive lokalhistorie på basis af nationalt kildemateriale som Roskildebispens jordebog, bevarede middelalderlige diplomer, tingbøger, skøde- og panteprotokoller, folketællinger, samt kommunale arkiver m.m.

I stedet sidder man nu tilbage med fornemmelsen af, at anmelderen har læst en helt anden bog end *Rudersdal i Danmarkshistorien* nemlig en ikke-eksisterende kommunal Danmarkshistorie. Men for nu at komme ham lidt i møde, vil jeg vedgå, at fejlen nok er min egen. Jeg burde have skåret hensigten med mit værk ud i pap og kaldt bogen *Danmarkshistorien i Rudersdal*.